INFORMACIJSKA DRUŽBA – IS'2013
11. oktober 2013
VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE V INFORMACIJSKI DRUŽBI

Učenje uporabe kataloga šolske knjižnice OŠ Prule

Learning the Use of the School Library Catalog of Primary School Prule

Gregor Škrlj
Osnovna šola Prule, Ljubljana, Slovenija
gregor.skrlj@guest.arnes.si

Povzetek

V prispevku je predstavljeno poučevanje učencev v osnovni šoli za uporabo spletnega kataloga šolske knjižnice in samostojno iskanje različnih virov (knjižnih, neknjižnih) v katalogu COBISS/OPAC šolske knjižnice. Opredeljen je katalog šolske knjižnice, njegov namen ter učenje iskanja gradiva po katalogu in policah knjižnice. Avtor predstavi uro pouka z naslovom knjižnični katalog, ki jo izvede z učenci v sedmem razredu.

Ključne besede: šolska knjižnica, katalog, knjižnično informacijsko znanje

Abstract

This paper presents how to teach the use the school library online catalog to pupils in primary school and how to search for resources (books, non-book materials) in the COBISS/OPAC catalog. It describes the definition and the meaning of the school library catalog, its purpose and how to learn the searching skills for the use of the catalog and browsing the shelves. The author describes library lesson titled Library catalog for the seventh grade pupils.

Keywords: School Library, Catalogue, Library Information Skills

1 Uvod

V vzgojno-izobraževalni proces se s svojimi storitvami in zalogo gradiva vključuje tudi šolska knjižnica osnovne šole. Skladno s svojim poslanstvom, letnim delovnim načrtom izobražuje ter nadgrajuje pridobljeno znanje učencev. Pomemben del informacijskega opismenjevanja predstavlja pouk knjižnično informacijskih znanj, v okviru katerega učenci usvojijo zastavljene cilje. Za vsako šolsko leto, pri posameznih predmetih skupaj z učitelji, po oddelkih načrtujem in izvajam ure knjižnično informacijskega znanja. Ker je potrebno učence

že v osnovni šoli naučiti kako poiskati različne vrste informacijskih virov (knjižne, neknjižne, podatkovne, spletne …), se mi zdi pomembno, da jim predstavim in jih naučim iskanja knjižničnega gradiva na policah in po spletnem katalogu knjižnice. Z učenjem začnemo že v tretjem razredu in vsako leto ponovimo ter nadgrajujemo že pridobljeno znanje.

2 Katalog šolske knjižnice

Knjižnični katalog je v bibliotekarski terminologiji opredeljen kot urejen popis knjižničnega gradiva. Obstaja več vrst katalogov, največkrat so urejeni po abecedi ali po kakem drugem sistemu1 in zajemajo popis vsega gradiva določene knjižnice, ki je na razpolago uporabnikom (v našem primeru članom matične ustanove - učencem in zaposlenim na šoli).
Včasih so bili katalogi v fizični obliki (knjižni[2] ali listkovni[3] katalogi), vendar so postopoma razvoj na področju avtomatizacije poslovanja knjižnic in katalogizacije ter sodobna IKT[4] oprema prinesli novosti in posodobitve tudi za knjižnične kataloge. Nastali in oblikovali so se računalniški katalogi.
Katalog knjižnice omogoča iskanje gradiva in informacije o tem, ali je gradivo na voljo (ali je prosto za izposojo na dom, za čitalniško rabo…) ter kje v knjižnici se gradivo nahaja. Današnji, z IKT znanjem podkovani učenci, v šolsko knjižnico ne vstopajo zgolj in samo fizično temveč tudi virtualno, preko spleta. Predpogoj za tak dostop do šolske knjižnice je ustrezna IKT oprema in internetni dostop ter potrebno znanje za uporabo.
Šolska knjižnica Osnovne šole Prule je polnopravna članica COBISS[5] (Kooperativni online bibliografski sistem in servisi, ki preko spleta povezuje večino slovenskih knjižnic). To pomeni, da je brskanje po spletnem katalogu omogočeno preko javno dostopnega spletnega kataloga COBISS/OPAC[6]. Do lokalnega kataloga šolske knjižnice se da dostopati na več načinov (del navodil za učence prikazuje slika 1), kar se naučijo tudi učenci tekom šolanja. Razlago in navodila dobijo individualno v knjižnici (v IKT kotičku), pri skupinskem delu (pouk), datoteke pa so objavljene tudi v spletnih učilnicah šolske knjižnice.
Skozi svoje šolanje se učenci naučijo iskanja gradiv od kataloga do police. Učijo se postavitve knjižničnega gradiva s shemo, ki prikazuje urejenost leposlovnega gradiva po starostnih stopnjah (z oznakami C-Cicibani, P-Pionirji in M-Mladina, znotraj postavitve urejeno po abecednem vrstnem redu priimkov avtorjev) in UDK klasifikacijski sistem postavitve poučnega gradiva (številčne oznake, npr. 03-enciklopedije, 51 - matematika).

1 Podrobnosti o ureditvi in vrstah katalogov, ki jih predstavim učencem so dostopne tudi na povezavi: http://sl.wikipedia.org/wiki/Knji%C5%BEni%C4%8Dni_katalog.
2 Katalog v obliki knjige.
3 Katalog je bil sestavljen iz mnogih kataložnih listkov, ki so vsebovali podatke o gradivu.
4 S to kratico so zajeti vsi pojmi povezani z informacijsko-komunikacijsko tehnologijo in pripomočki (računalniki, pametni telefoni, tablice …).
5 Javni spletni katalog je dostopen na www.cobiss.si.
6 Javno dostopen računalniški katalog, ki knjižnicam in uporabnikom omogoča spletni dostop do bibliografsko-kataložnih baz podatkov v sistemu COBISS kot drugih baz podatkov.

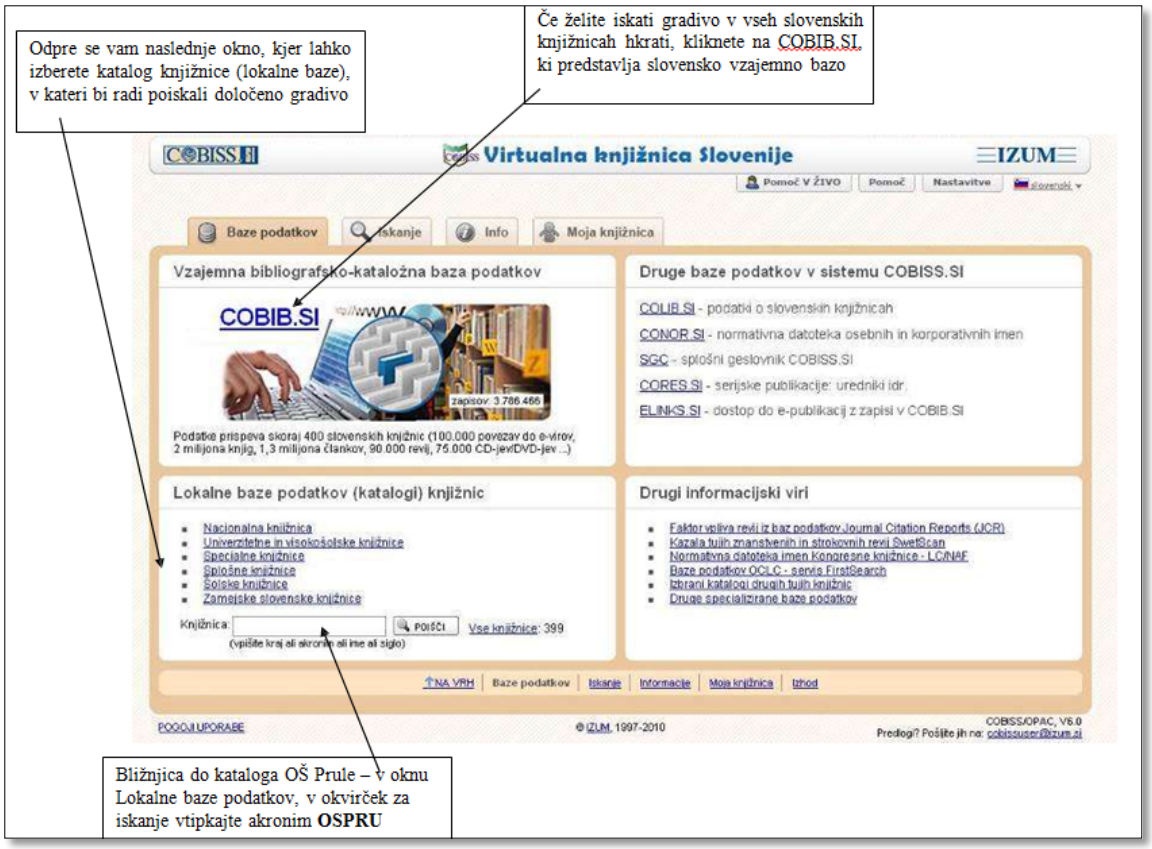

Slika 1: Začetno navodilo učencem za iskanje lokalne kataložne baze.

Osnovne vaje, ki jih pripravim za delo s COBISS/OPAC-om učencem omogočajo enostavno in podrobno brskanje po lokalnem katalogu. Po katalogu je možno iskati z različnimi načini iskanja (osnovno, izbirno, ukazno), ki je odvisno od predznanja učencev, saj učenci lahko iščejo po avtorju, naslovu, ključnih besedah ... S tem izvedo ali ima knjižnica gradivo, ki ga iščejo oziroma potrebujejo.

Učenci izvedejo iskalno zahtevo in na zaslonu dobijo rezultate iskanja. Slika 2 prikazuje izbrani bibliografski zapis iskanega gradiva z vsemi elementi. Našli so dva izvoda knjige z naslovom Groznovilca v hudi hosti, avtorice Jane Bauer. Na podlagi tega zapisa učenci izvedo na kateri polici se gradivo nahaja, pri kateri črki in ali je gradivo v danem trenutku prosto za izposojo (status izposoje). Signatura gradiva, ki učenca usmerja k polici, je lahko številska, črkovna ali kombinirana oznaka mesta, na katerem je publikacija postavljena v knjižnici (Terminološki, 2009).

Razlaga signature (celotna signatura je prikazana na sliki 3) za primer te knjige je, da en izvod gradiva najdemo v knjižnici, med leposlovnimi knjigami za 2. triletje (P), pri črki B (Bauer), drug izvod pa je izposojen.

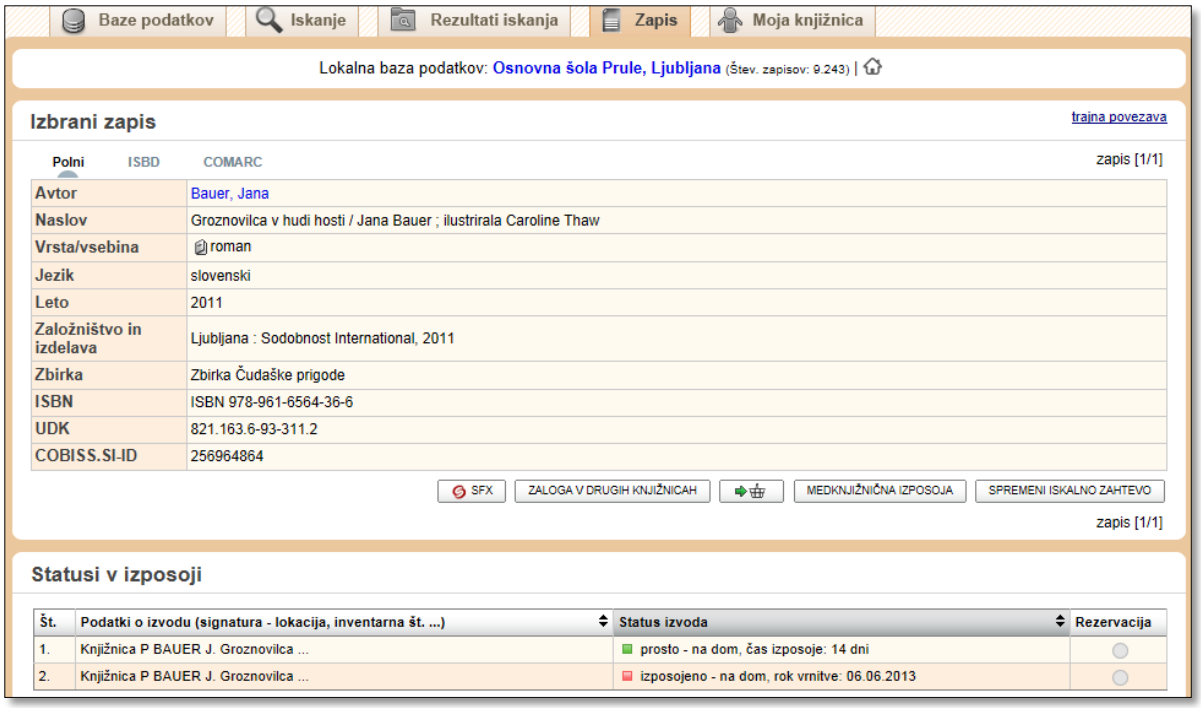

Slika 2: Prikazan je izbrani bibliografski zapis iskanega gradiva.

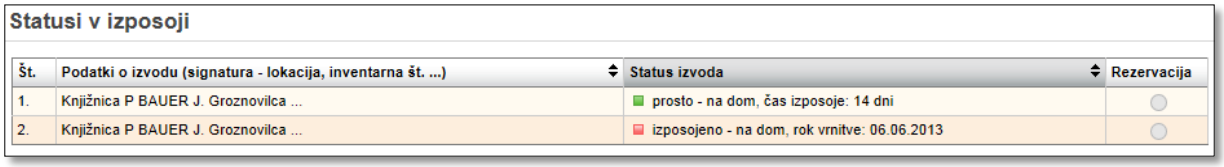

Slika 3: Razlaga signature in statusa izposoje.

V nadaljevanju bom predstavil pouk v knjižnici ter učno uro Knjižnični katalog, ki jo izvajam v sedmem razredu.

3 Pouk knjižnično informacijskih znanj - učna ura Knjižnični katalog

V povezavi z obveznimi predmeti po razredih in s posameznimi učitelji letno načrtujem izvedbo pouka knjižnično informacijskih znanj (dalje KIZ). KIZ je »splošno znanje o informacijskih virih, njihovi izbiri in uporabi za določene namene. Učenci ga usvojijo do nivoja, ki jim omogoča samostojno pridobivanje in uporabo informacij tudi po končanem formalnem izobraževanju, ne glede na to, katero stopnjo šole so končali« (Knjižnično, 2009). Učenci v prvem in drugem vzgojno-izobraževalnem obdobju spoznajo katalog šolske knjižnice kot vir informacij, seznanijo se s COBISS/OPAC-om, spoznajo osnovne elemente bibliografskega zapisa s poudarkom na avtorju in naslovu ter znajo iskati gradivo v OPAC katalogu.

Začetki učenja za najmlajše učence (3. razred) s konkretnimi prikazi, kjer povezujemo in osmislimo knjižnico v primerjavi z njim znanimi in otipljivimi fizičnimi primeri. Pokažem jim knjižne kataloge knjigarn, trgovin in kataloge oblačil. Z vprašanji jih usmerjam ali poznajo takšne kataloge in če imamo katalog tudi o knjižnični ponudbi. Kaj bi predstavljal tak katalog knjižnice? Ob tem začnejo razmišljati, ugotavljati in predstavljati ter argumentirati

svoje odgovore. Razložim jim, da imamo v knjižnici katalog, v katerem so podatki urejeni po določenem vrstnem redu. Za lažjo predstavo omenim tudi redovalnico in abecedni red učencev, po katerem so zapisani in skupaj razvijemo pravilne odgovore, ki jih nato preslikamo v situacijo knjižnice (avtorji so urejeni po abecedi priimkov npr. SUHODOLČAN, Primož). Večkrat učenci postavijo vprašanja kako so urejene knjige, kjer ni avtorja. Izhajajoč iz vprašanja razložim tudi razvrščenost gradiva po abecedi naslovov, ki ga v knjižnici najdemo pri postavitvi ljudskega slovstva (npr. SLOVENSKE ljudske pravljice). Znanje utrjujemo in gradimo naprej v drugem triletju, nato pa v 7. razredu izvedemo KIZ uro Knjižnični katalog. Zelo pomembno je, da učenci sami spoznavajo in uporabljajo informacijsko tehnologijo in s tem krepijo ter razvijajo digitalno pismenost.
Za pouk knjižnično informacijskega znanja uporabljam namensko spletno učilnico. Z učenci vsako leto ure izvedemo v računalniški učilnici. Ura se medpredmetno povezuje z ostalimi predmeti slovenščina, angleščina, zgodovina (vsako leto z drugim, odvisno od načrtovanja). Od predmeta, s katerim se ura povezuje, je odvisna tudi vsebina in gradivo, ki ga učenci morajo poiskati v katalogu. Med glavnimi cilji KIZ določim, da učenci znajo poiskati gradivo v katalogu šolske knjižnice, znajo poiskati gradivo po v naprej določenih kriterijih, znajo razbrati signaturo in dostopnost gradiva, znajo s pomočjo elementov locirati knjižnično gradivo in znajo h gradivu prosto pristopiti.
V spletni učilnici pripravim vse potrebno za izvedbo ure (prikazano na sliki 4). Poleg pisnih navodil sem pripravil in izdelal tudi video vodiče, ki učencem pomagajo do rezultatov.

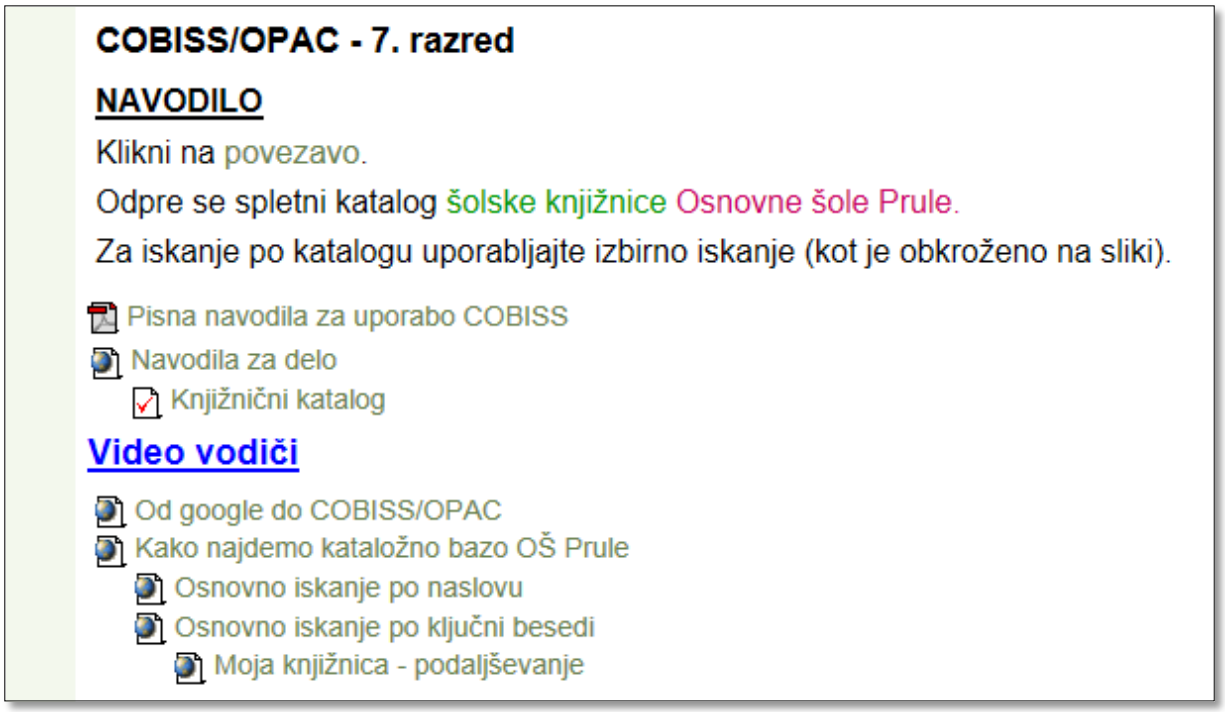

Slika 4: Pripravljeno poglavje za izvedbo ure v spletni učilnici.

Pred samim začetkom dela vsem skupaj na projekciji prikažem spletno učilnico, predstavim iskanje in iskalni obrazec (iskanje gradiva poteka v katalogu knjižnice OŠ Prule), podam navodila in odklenem kviz z nalogami. Kviz, ki je sestavljen iz različnih tipov vprašanj (vprašanja zaprtega tipa z v naprej določenimi odgovori; vprašanja, ki vključujejo več možnih odgovorov; vprašanja odprtega tipa …), je nastal na podlagi učnih listov iz preteklih let, ko te ure še nisem izvajal v spletni učilnici. Nekaj vprašanj je prikazanih in obrazloženih na sliki 5.

Učenci do pravilnih odgovorov pridejo z iskanjem po katalogu in s postavljanjem ustreznih iskalnih zahtev.

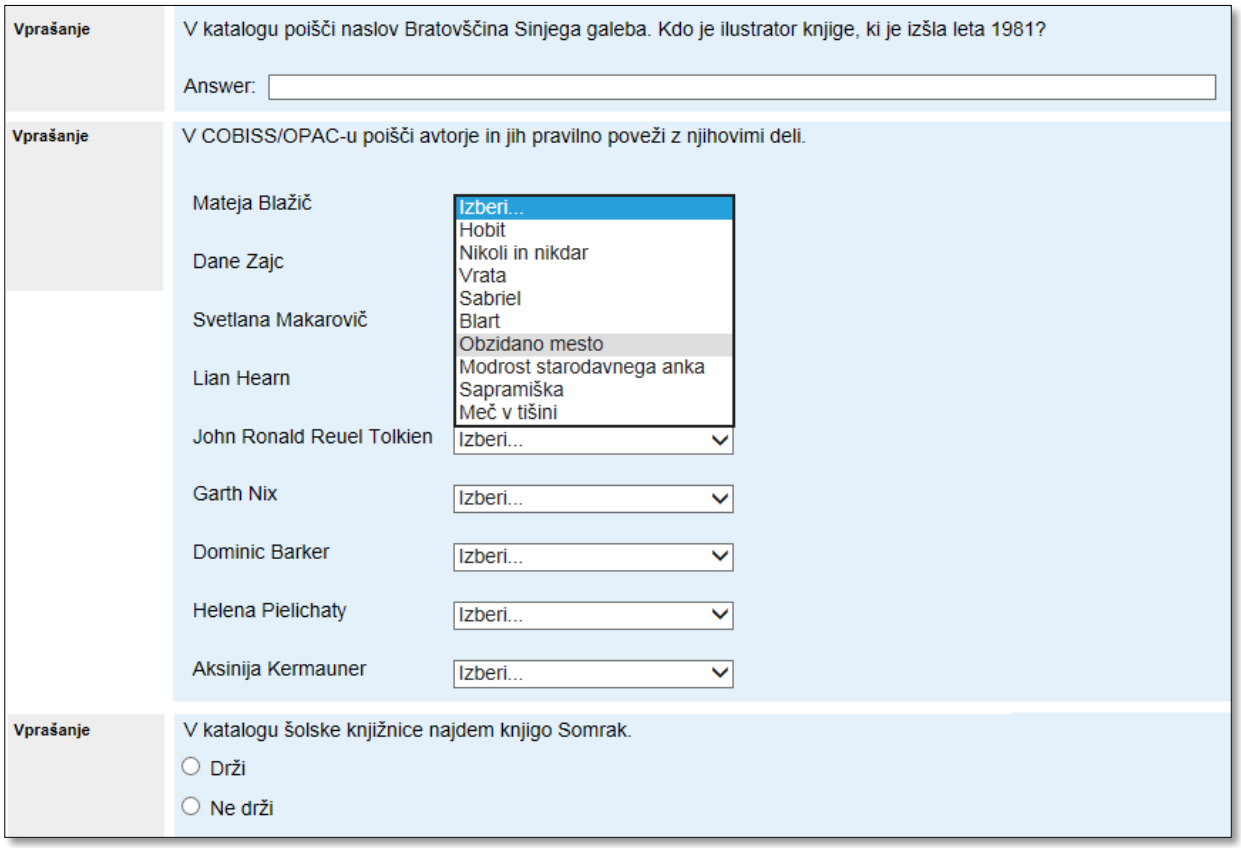

Slika 5: Različna vprašanja zahtevajo različne odgovore. Pri nekaterih vprašanjih učenci izberejo pravilen odgovor, pri drugih povezujejo vprašanja s pravimi odgovori, pri odprtih vprašanjih morajo pravilno zapisati odgovore (paziti morajo na pravopisna pravila).

Kviz v spletni učilnici spremlja reševanje nalog in spremljajoče aktivnosti, saj sem v naprej nastavil rešitve in vrednosti ter povratne informacije. Reševanje kviza prikazuje slika 6. Ko učenci rešijo naloge v kvizu, le te pregledajo in s klikom oddajo (povratno informacijo o pravilnosti rešitev dobijo kar po spletu). Pri medpredmetnem povezovanju se izdelki, po v naprej določenih kriterijih, tudi vrednotijo. Z reševanjem nalog v spletni učilnici sem rešil tudi večne težave z izgubljanjem učnih listov ali pozabljanja učnih listov doma.

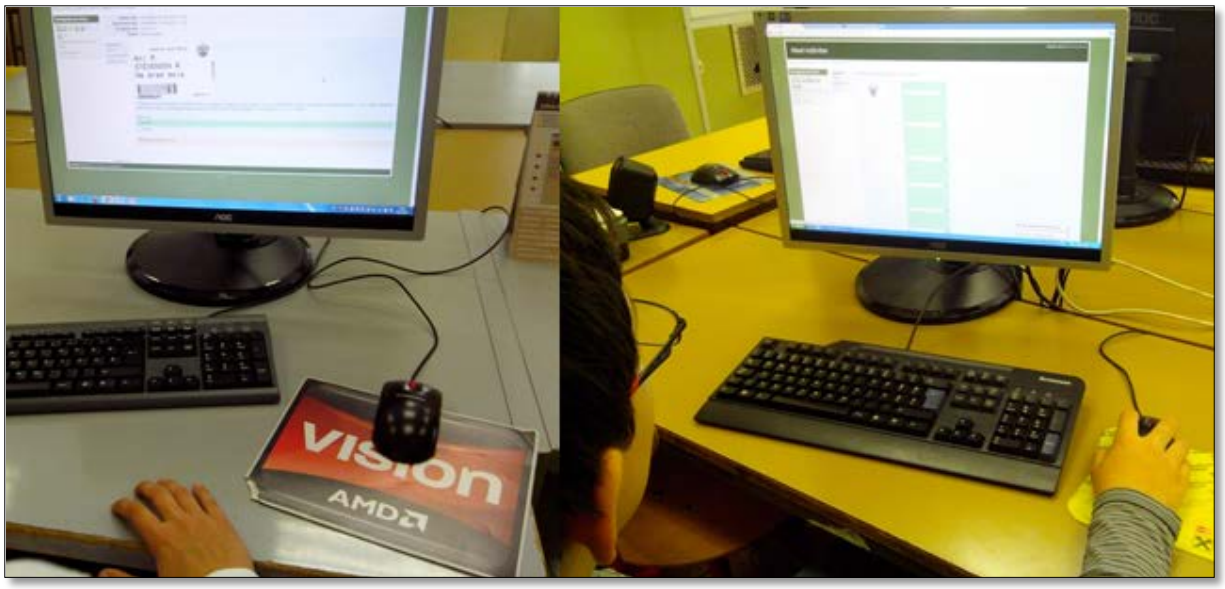

Slika 6: Na sliki prikaz dveh učencev in njunega reševanja nalog v spletni učilnici.

Pri uri učenci najdejo odgovore na zastavljena vprašanja. S pomočjo kataloga odgovorijo na vprašanja ali je v knjižnični zalogi gradivo z določenim naslovom (npr. Moj dežnik je lahko balon) oziroma gradivo določenega avtorja (npr. Primož Suhodolčan), katera dela iskanega avtorja so v katalogu knjižnice, katere izdaje tega dela so v knjižnici (npr. ponatis), kdo je ilustrator iskane knjige (npr. Božo Kos) in ali ima knjižnica gradivo z določeno tematiko (npr. gradivo o čebelah).

4 Zaključek

Učenje iskanja gradiva med policami in po katalogu poteka skozi celotno šolanje posameznika s pomočjo teorije in praktičnega pouka. Izvaja se individualno, skupinsko in v okviru pouka KIZ. S prispevkom sem želel predstaviti katalog šolske knjižnice, urejenost in organiziranost. Predstaviti sem želel urejenost gradiva, signaturo in povezanost postavitve gradiva s katalogom. Osvetliti pomembnost usposabljanja učencev za samostojno iskanje različnih virov (knjižne, neknjižne, podatkovne) v katalogu COBISS/OPAC šolske knjižnice. Predstaviti, da učenci gradivo lahko ustrezno poiščejo v katalogu šolske knjižnice in nato na polici, če jih na to ustrezno pripravimo. Tako spletni katalog šolske knjižnice omogoča učencem, da ugotovijo ali knjižnica ima gradivo z določenim naslovom oziroma gradivo določenega avtorja, katera dela iskanega avtorja so na voljo v knjižnici, katere vrste gradiva so na razpolago (knjižno in neknjižno gradivo) in podobno. Posebej sem želel predstaviti nadgrajevanje usvojenega znanja prvih dveh triletji s poukom v 7. razredu, kjer učenci samostojno iščejo odgovore na vprašanja s pomočjo COBISS/OPAC. Ura se medpredmetno povezuje z ostalimi predmeti na šoli, vsako leto z drugim, kar je odvisno od letnega delovnega načrta. Od predmeta, s katerim se ura povezuje, je odvisna tudi vsebina in gradivo, ki ga učenci morajo poiskati v katalogu.

Literatura

Bibliotekarski terminološki slovar (2009). Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana.

Knjižnično informacijsko znanje. Kurikul: osnovna šola. (2009). Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana. Pridobljeno 17. 5. 2013 s spletne strani: http://www.zrss.si/pdf/080711123601_l-k-knjiznicno_informacijsko_znanje_os-sprejeto.pdf.

Sušec, Z. (2005): Knjižnična informacijska znanja: program osnovnošolskega izobraževanja. Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana.